

I

JOSEP MASSOT, LA PACIÈNCIA BENEDICTINA

(1999)

Josep Massot i Muntaner, historiador i filòleg, va néixer a Palma el 1941. Estudià filologia romànica a la Universitat de Barcelona i el 1963 obtingué la llicenciatura. Ingressà a l'orde benedictí, a l'abadia de Montserrat (Catalunya), i el 1971 fou ordenat prevere. Ha estat professor d'història de la literatura de la Universitat de Barcelona (1970-1973). Ens rep a casa seva i amb exquisida dolçor contesta les nostres preguntes.

Com va entrar a l'orde benedictí?

Estudiava a Barcelona, vaig conèixer Montserrat i m'hi vaig quedar quan feia el darrer any de la carrera.

Com és avui la vida d'un monjo?

Aproximadament la mateixa que devia ser en temps de sant Benet, en el segle VI. La vida és normal i corrent, amb un ritme especial marcat per Montserrat, pel fet que és un santuari, un lloc especial d'acolliment de molta gent amb llengües, mentalitats i religions diferents. També, per altra banda, Montserrat és un centre cultural de creació permanent. Quant a la resta no hi ha res a destacar, llevat d'uns horaris que s'acompleixen. Passa que jo som un monjo una mica atípic per les meves feines, per la qual cosa molt sovint he de ser fora del monestir i això fa que no sempre pugui fer el que vull sinó el que puc.

Què és Montserrat?

És un centre d'excursió i d'escalades, de trobades per a la gent religiosa catalana, sigui catòlica, protestant o d'altres religions, un lloc espiritual de reflexió i de reunions i encontres o, simplement, un lloc per descansar. Per als intel·lectuals és també un centre d'estudi que

compta amb una important biblioteca i, finalment, per als estrangers és un lloc turístic. En general, per a la gent de Catalunya, és un lloc de referència, especialment des del segle passat, des de les festes que es celebraren el 1880 i 1881, amb motiu de la coronació de la Mare de Déu i la seva proclamació com a patrona de Catalunya.

Montserrat és, sens dubte, una referència per a Catalunya.

Montserrat és una mena de símbol per a tots els catalans, un símbol que curiosament no ha sortit tant dels monjos, sinó del gran exalçador del santuari que va ser mossèn Jacint Verdaguer. La seva importància augmentà després de la Guerra Civil, especialment a partir de les festes del 1946 i 1947, en les quals es va fer servir per primera vegada, de la guerra ençà, el català. De llavors ençà, aquest paper cultural, cívic i espiritual va augmentar moltíssim, ja que era una època en què no hi havia ni llibertat de reunió, ni d'associació, ni de llibertat d'expressió, les revistes en català estaven absolutament prohibides i per llegir en català existien moltes dificultats.

Va tenir un paper importantíssim com a lloc de trobada en temps de la dictadura.

Montserrat també va ser un lloc d'acollida per als partits polítics i això augmentà el seu prestigi. Ara tot això ja no se necessita i nosaltres continuam una relació amb el món cultural i el món polític, però sense la missió d'haver de ser el refugi per culpa de la repressió.

La comunitat de Montserrat té fama de tenir sentiments catalanistes.

A nosaltres ens acusen, i amb raó, de ser una comunitat nacionalista, encara que a ningú no li fan cap examen per poder entrar, i ningú no te demana ni què penses ni què votes. La realitat, però, és que és una comunitat majoritàriament nacionalista i que se sent catalana, però també és indiscutible que sempre ha estat una comunitat oberta.

Del 1970 ençà, Josep Massot és director de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat; també ho és de les prestigioses revistes Studia Monàstica, Randa i Serra d'Or. Així mateix ha tengut cura de l'edició

i notes d'obres de Georges Bernanos, Antoni M. Alcover i Josep Massot i Planes.

La seva activitat d'editor, és difícil de compaginar amb la vida monacal?

No és difícil de compaginar, el que passa és que hi ha més feines que hores. La meva feina principal és tenir cura de l'editorial i de les publicacions, i això fa que hagi de repartir el meu temps entre Barcelona, on tenim un despatx, i Montserrat, la qual cosa m'obliga a passar dia i mig setmanal a Barcelona i, fins i tot de vegades, la setmana sencera. A Barcelona faig la mateixa feina que faria a Montserrat, però és una feina diferent a la majoria de la gent del monestir. Precisament enguany celebrem els cinc-cents anys de la primera impremta de Montserrat. Vaig començar dient en broma que la nostra editorial és la primera del món en continuïtat de les que van adoptar la impremta, però de fet no hi ha cap altra institució que hagi durat tants anys.

Què ha fet l'editorial de l'abadia en aquests cinc segles?

Els cinc-cents anys de l'editorial els celebrem simbòlicament amb els anys de la fundació de la impremta de Montserrat el 1499, perquè en realitat l'origen de l'editorial és anterior. L'abat García Jiménez de Cisneros, que va ser qui va dur la impremta a Montserrat el 1493, ja va trobar butlles per als pelegrins que havien estat impreses a Barcelona, i ell mateix el 1497 va començar a imprimir-ne a Barcelona, a la casa d'un deixeble del mateix Gutenberg, quan sols feia trenta anys que havia començat a existir la impremta moderna. A partir d'aquesta època, primer amb impremta a Montserrat al segle XV i meitat del XVI i des de llavors fent feina amb impremtes diferents, fins a l'any 1918, en què l'abat Antoni M. Marcet en va comprar una de nova.

Quins són els materials que s'han imprès a Montserrat?

Sempre s'han fet els mateixos, però segons cada època ha variat la quantitat que se'n feia. De sempre s'han fet llibres, fulletons o opuscles que responien, i encara responen, a les necessitats d'un santuari que rep molta gent. Per altra banda hem de tenir present l'existència d'una comunitat, que sempre ha estat la mateixa amb més o menys

personal i que ha generat unes necessitats internes, sense oblidar la seva projecció exterior, des del moment que sempre hi ha hagut persones que han escrit llibres o altres materials; per tant, tant si nosaltres hem fet la impressió com si s'ha fet a una altra banda, sempre ha sortit el mateix tipus de materials.

A quins materials es refereix?

Treballs sobre la Bíblia, edicions bíbliques, treballs sobre litúrgia, edicions de textos per a la pregària comunitària, estudis o treballs de tipus literari, que ja existien a partir del segle XIV en català, llatí o occità. A partir del segle XVI, per al coneixement d'aquells que ens visitaven, es començà a editar la història de Montserrat des d'un punt de vista històric o com a llibre de viatges. En aquests moments, el llibre que crec que hem venut més en el decurs de tota la nostra història es diu *Què és Montserrat?*, un llibre que es va començar a editar els anys cinquanta i que ha anat augmentant de continguts i que ha incorporat el color, un hereu del que es començà a editar el segle XVI, la qual cosa demostra que l'activitat editorial mai no s'ha aturat.

Sempre hi ha hagut activitat editorial?

Sempre, llevat del període de la desamortització, del 1835 al 1844, per després tornar a continuar-la a finals del segle XIX. Del 1936 al 1939 el monestir romangué tancat, encara que la impremta no va deixar de funcionar. El 1939 es prohibí tota publicació en català, tot i que sortiren algunes edicions clandestines, i fins al 1946 no es va normalitzar una certa activitat.

Quins criteris fan servir per publicar un llibre?

Hi ha molts criteris que han de tenir-se presents, com per exemple que ha d'encaixar en alguna de les col·leccions que feim, tot i que qualche vegada n'hi ha algun d'independent; també s'ha de tenir en compte una certa comercialitat, més que res per no perdre massa, però el factor comercial no és un factor decisiu; que es tracti d'una publicació útil i convenient, i, finalment, que no superi la quantitat més o menys establerta de cent-quaranta o cent-seixanta publicacions anuals que solem fer.

Com veu els canvis tecnològics que s'han produït en la impressió?

De petit, pel fet que un oncle meu vivia en el carrer d'En Morell, prop de la impremta Guasp, em vaig familiaritzar amb tot el que és la impressió. Quan vaig entrar a Montserrat, encara vaig trobar una impremta amb la qual es componien els llibres a mà, lletra per lletra; també es feien servir tècniques de linotip i de monotip, que era escriure ratlla per ratlla. Fa poc que hem passat a la fotocomposició amb els ordinadors. Hem experimentat uns canvis tecnològics molt importants.

Des del 1973 és secretari de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes i ha estat president de la secció de llengua i literatura de la Societat Catalana d'Estudis Històrics i de la Societat Catalana de Llengua i Literatura. Ha dirigit, en col·laboració amb Joaquim Molas, el Diccionari de literatura catalana (1979) i ha estat col·laborador de la Gran Enciclopèdia de Mallorca i de la Gran Enciclopèdia Catalana. Així mateix, és membre de l'Institut d'Estudis Catalans.

En quin estat creu que es troba la literatura catalana?

En una situació en què mai no havia estat en la història, tant per la quantitat de títols publicats com per l'interès de la gent per llegir. En altres èpoques hi havia noms molt importants que tothom reconeixia i tal vegada això no passi ara. Per exemple, es parla molt d'Espriu i quan jo era jove hi havia un grup de gent que l'adorava, però els intel·lectuals d'aquell moment no podien veure'l; el mateix passava amb Carles Riba o amb Josep M. de Sagarra. La perspectiva sempre és molt difícil, però potser és cert que no hi ha tants grans noms com en altres èpoques. Avui tenim fenòmens com Quim Monzó.

L'estat de la literatura catalana és bo en qualitat i en quantitat?

En quantitat més que mai; en qualitat jo diria que estam en un moment bo.

Quina opinió té de la sectorització que està produint-se —emparada pels estatuts d'autonomia corresponents— de la llengua catalana, que pot conduir al secessionisme?

Aquest problema lingüístic va sortir quan es va formar l'Estat de les autonomies i es va denominar la llengua als diferents estatuts d'autonomia. A Catalunya se la va denominar llengua catalana. A les illes hi va haver un pacte polític, del qual no se'n va parlar però que vaig viure molt de prop, que va posar d'acord tots els partits per no trencar la unitat de la llengua, afegint al nom de llengua catalana allò de "pròpia de les illes Balears". Al País Valencià, però, li posaren el nom de "valencià" i, segons com s'interpreti, aquesta denominació pot provocar problemes.

Al País Valencià hi ha molts problemes amb la llengua.

La situació al País Valencià és difícilíssima i és una qüestió política que han de resoldre els valencians. Des de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) hi ha hagut des de sempre un esperit descentralitzador, per tal de no ser una acadèmia barcelonina, i incorpora persones procedents de tots els indrets de les terres de parla catalana. Des de l'IEC s'és conscient que no es poden resoldre problemes lingüístics d'origen polític, però també deixa molt clara la unitat lingüística, que queda confirmada amb el decret que atorga a l'IEC jurisdicció sobre tots els territoris de parla catalana. Des del punt de vista pràctic, en aquests darrers temps s'ha mirat molt de transmetre la idea que la llengua estàndard no necessàriament ha de ser la llengua que es parla a Barcelona, sinó que pot estar formada per subestàndards, per varietats.

A partir dels anys setanta, Josep Massot ha centrat les seves investigacions en la història contemporània dels Països Catalans i tenen un especial interès les seves aportacions a la història de l'Església catalana en el segle XX, a la Guerra Civil a Mallorca i a la cultura catalana sota el franquisme. Sobre aquests temes és autor de nombrosos llibres com Els mallorquins i la llengua autòctona (1972), La Guerra Civil a Mallorca (1976), Els creadors del Montserrat modern. Cent anys al servei de la cultura catalana (1979), Antoni M. Alcover i la llengua catalana (1985), El desembarcament de Bayo a Mallorca (1987), Vida i miracles del "Conde Rossi" (1988), Els escriptors i la Guerra Civil a les illes Balears (1990), Els intel·lectuals mallorquins davant el franquisme (1992), Llengua, literatura i societat a la Mallorca contemporània (1993) i Guerra Civil i repressió a Mallorca (1997), entre molts altres,

sense oblidar les seves importants aportacions a l'estudi del cançoner popular.

D'on li ve l'interès especial que ha demostrat per la Guerra Civil a Mallorca?

No és l'únic tema que m'interessa, però, efectivament, m'interessa molt. Sempre m'he dedicat fonamentalment a la llengua i la literatura, i l'estudi d'aquests aspectes m'han duit a altres de complementaris, i així ha estat com he arribat al tema de la Guerra Civil, que m'interessa molt. Les primeres vegades que vaig anar a Montserrat, em parlaren del llibre *Els grans cementiris sota la lluna*, de Georges Bernanos, que jo no havia llegit mai perquè es tractava d'un llibre prohibit. Fins aleshores havia llegit altres llibres prohibits, com *La Guerra Civil espanyola*, de Hugh Thomas, que em va ajudar molt, però que avui desaconsellaria perquè està ple de disbarats de la primera a la darrera pàgina, i quan finalment vaig llegir el llibre de Bernanos, vaig quedar impressionat pel que explicava. Un dia, revisant una revista francesa del 1938 que editaven els jesuïtes, vaig trobar una crítica al llibre de Bernanos; mesos després va sortir la resposta del mateix autor i vaig pensar que seria interessant donar-la a conèixer, després de constatar que era desconeguda. Això eren els anys 1974-1975, quan començàvem la publicació de la revista *Randa* i volia publicar l'article en el primer número, acompanyant-lo d'una mica d'explicació. A Montserrat tenim una biblioteca sencera sobre temes de la Guerra Civil, procedent de Francesc Cambó, que, des de l'exili, comprà tot allò que es publicava sobre el tema, i, posteriorment, la seva vídua ens la donà perquè es conservàs tot aquell material. La biblioteca estava tancada amb pany i clau i sols aquells que disposaven de clau podien accedir-hi, entre els quals afortunadament m'hi trobava jo, i vaig tenir l'oportunitat de llegir molts d'aquells llibres. Per fer la introducció a l'article de Bernanos volia fer una breu referència a la guerra a Mallorca, però el que havia de tenir tres pàgines en va tenir cinquanta i, finalment, va sortir el llibre *La Guerra Civil a Mallorca*. La meva intenció era deixar aquest tema, però de fet no l'he deixat mai. Un altre dels motius que també em mogueren a investigar sobre la guerra va ser que a Barcelona em deien coses com "a Mallorca éreu de dretes; a Mallor-

ca va guanyar la guerra; a Mallorca no va passar res; a Barcelona sí que hi va haver bombardejos i a Mallorca no n'hi va haver cap” i amb això detectava un greu desconeixement del que havia passat a Mallorca durant la guerra.

És un tema realment apassionant.

És un tema que no s'acaba mai. Quan vaig començar, existien poques fonts documentals, però avui a poc a poc han anat obrint-se i hi ha gran quantitat de materials.

Com era la vida quotidiana durant la guerra?

Els fets de la vida quotidiana són molt difícils d'explicar perquè no queda documentació. Els fets també van ser diferents a banda i banda, i per exemple, va ser l'any 1940, a la postguerra, quan a Mallorca hi havia ben poc per menjar, mentre que a Barcelona ja van passar fam l'any 1937. En els arxius francesos, italians i anglesos conserven molta documentació, però tot allò relatiu a la vida quotidiana no ho han conservat perquè no els interessa i, clar, no tenim materials i ens hem de conformar amb els testimonis orals.

Com es recull la informació oral?

Per recollir informació has de parlar amb aquells que volen parlar, tenint en compte que no tothom vol fer-ho. Els que han estat a la presó normalment volen parlar, però aquells altres que mataven, o no t'expliquen bé les coses o simplement no et volen parlar. Sempre que puc contrast la informació que em donen amb documentació escrita i moltes de vegades veus que no coincideixen. De vegades et trobes, per exemple, que un expresidiari et vol fer creure que va ser jutjat per motius polítics, quan en realitat ho va ser per un delictes comú.

Estan tancades les ferides de la guerra?

Les ferides no estan encara tancades. Encara queda la por i les seves seqüeles, a uns llocs més que a altres, com per exemple a Manacor. Un amic se va dedicar a fer un estudi sobre el batle Amer, de Manacor, que mataven en temps de la guerra. Va fer un seguiment d'allà on va estar amagat i com el van agafar i matar, i quan algú es va assabentar

que tenia aquest material, va amenaçar-lo si s'atrevia a publicar-lo. Són coses que sembla que ja no haurien de passar, però que encara passen.

Fa alguns mesos sortí als diaris la polèmica, entre Jaume Pomar i vostè, sobre el paper que tingué Llorenç Villalonga durant la Guerra Civil.

D'aquest tema ja estic cansat de parlar-ne. En Jaume Pomar estima massa Llorenç Villalonga i quan vols explicar la història no pots fer-ho en funció de simpaties o d'antipaties personals. En Llorenç Villalonga és un cas, com altres tants, de persones que van tenir por i van ser molt oportunistes, però uns van callar discretament, mentre que uns altres van dir allò que no haurien d'haver dit.

Aleshores Villalonga va tenir un paper actiu durant la guerra.

Va tenir un paper desastrós: va desmuntar, entre ell i el seu germà, la intel·lectualitat de Mallorca que escrivia en català.

Però el seu paper durant la guerra no enterboleix la seva obra literària.

És evident. Sempre dic que no s'ha de mesclar una cosa amb l'altra. Hi ha autors que poden haver tingut una activitat cívica, política o cultural molt bona i que en canvi escriuen molt malament i, pel contrari, altres autors, com Villalonga, han fet el que han volgut i han escrit *Mort de dama*, una novel·la interessant i important tot i que discrep d'algunes coses, i *Bearn*, una de les grans novel·les de la literatura catalana. Ara bé, Villalonga va fer això probablement perquè en castellà no tenia èxit, però val a dir que amb això nosaltres hem sortit guanyant. Jo no xerraré mai malament d'ell com a escriptor, sinó tot el contrari, crec que ha estat un gran escriptor, com també hi ha grans escriptors francesos o alemanys que van col·laborar amb uns o altres durant la II Guerra Mundial. Normalment al lector li agradaria que l'autor de l'obra que llegeix fos una persona del seu gust, perquè és més fàcil llegir un autor amb el qual combregues ideològicament, que aquell altre que, tot i que la seva obra t'agradi, personalment et cau malament.

Sembla com si l'obra que va escriure Villalonga fos una projecció d'ell mateix.

A mi sols m'agrada una part de la seva obra. El que m'agrada és l'evocació que fa de Mallorca, que és un món molt típic, que representa molt la seva forma de ser, perquè al costat d'aquest món ell en té tot un altre d'esnobisme i de contrari a moltes coses. Ell es presentava com un gran renovador, però en realitat era un conservador.

Per què ha quedat en la memòria col·lectiva la imatge, per a uns temible i per a uns altres fascinant, d'aquell personatge anomenat comte Rossi.

Perquè hi va haver moltes persones que el van conèixer i d'altres que no el van conèixer, com jo, però que sentírem parlar d'ell de petit per frases en italià que se repetien i que s'atribuïen al comte. Si la memòria popular atribueix frases en italià al comte Rossi, és evident que això no s'ho inventen en un moment en què els mallorquins no sabien xerrar majoritàriament l'italià; això ho sentien dir en els discursos que feia. Sens dubte que devia originar una por horrorosa.

És evident que el comte Rossi va ser un personatge polèmic.

Era un fanfarró. Hi ha una sèrie d'informes dels seus mateixos companys totalment negatius, amb la intenció que el traguessin de Mallorca. En realitat el motiu pel qual el van treure de Mallorca és encara un misteri. En Joan Pla diu que té un document —que no ha mostrat mai— on diu que Franco l'expulsava donant-li un termini de vint-i-quatre hores, cosa aquesta que no lliga massa amb el fet que dos mesos abans el comte en qüestió va començar a acomiadar-se i sortiren publicades als diaris cartes de comiat. Crec, tot i que no ho pugui demostrar, que Franco volia que se n'anàs, però el que va provocar la seva sortida de l'illa va ser l'exigència dels anglesos, prèvia al pacte que havien de signar amb els italians, que sortís de l'illa aquell que era una presència política, per tal de mantenir l'equilibri a la Mediterrània. Tot i això, els italians continuaren controlant determinats aspectes militars fins l'any 1939, però políticament deixaren d'intervenir a Mallorca.

Per la seva tasca d'investigador i de promotor cultural, la Generalitat de Catalunya li concedí la Creu de Sant Jordi (1996) i el Premi Nacional de Cultura Popular (1997). El mes de juny passat, per iniciativa dels departaments d'història i de filologia catalana de la Universitat de les Illes Balears, va rebre el nomenament de doctor Honoris Causa.

Quin sentiment li provocà el nomenament de doctor *Honoris Causa*?

Veure tanta gent amiga, alguna d'ella arribada de Barcelona, i tenir a prop la família, va ser molt gratificant per a mi.

No és molt usual ser proposat per dos departaments universitaris.

Per això em vaig decidir a dedicar la lliçó magistral al cançoner, sota el títol “L’obra del cançoner popular de Catalunya a les illes Balears”, que contempla tant aspectes històrics com lingüístics.

Què l’ha motivat a dedicar tants anys a l’estudi?

La curiositat.

Antoni Roca i Maria I. Deyà. *Pòrtula* (1999)